

سینما به روایت سینما

مروری بر فیلم هایی با موضوع هنر هفتم، به بهانه روز ملی سینما

گزارش روز

محمد عنبرسوز ا از اواخر قرن نوزدهم میلادی که برادران لومیر، با اختراع دستگاه سینماتوگراف، نخستین پایه‌های فنی هنری به نام سینما را بنیاد نهادند. تا امروز که فیلم دیدن به یکی از روئین‌های بخش عمده‌ای از ساکنان کره زمین تبدیل شده، میلیون‌ها موضوع مختلف دستمایه ساختن فیلم‌ها در سرتاسر دنیا قرار گرفته‌اند. در این میان اما، فیلم‌هایی هم وجود دارند که «خود سینما» را به فیلم تبدیل کرده‌اند و قصه‌هایی درباره این هنر که عاشقانی پرتعداد و هوادارانی سختگیر دارد به قالب‌های درام، کمدی و ترازوی ریخته‌اند. این قبیل فیلم‌ها در جای جای جهان طرف‌داران خاص خودشان را دارند و شاید شاخص‌ترین نمونه آن‌ها در تاریخ سینمای دنیا، شاهکار جوزپه تورتاتوره، یعنی «سینما پارادیزو»، باشد. در ایران نیز، بارها شاهد آن بوده‌ایم که خود سینما و مقولات مرتبط با آن در فیلم‌ها مورد اشاره قرار گرفته‌اند و نشانه‌هایی از ارجاع به متن سینما را در آثار فیلم‌سازان بزرگ زیادی می‌توان یافت. در میان برخی از مهم‌ترین فیلم‌هایی که به انحاء گوناگون، با اشاره به موضوع‌های سینمایی ساخته شده‌اند، می‌توان به «مزام» سیروس الوند، «کاغذ بی خط» ناصر تقوایی، «بوی کافور، عطر یاس» بهمن فرمان‌آرا، «سینما سینماست» ضیاءالدین دری، «بدلکاران» مهدی صباغ‌زاده، «جنایت بی‌دقت» شهرام مگری، «جهان پهلوان تختی» بهروز افخمی، «سوپراستار» ته‌مین‌ه میلانی، سه‌گانه «ستاره‌ها» به کارگردانی فریدون جیرانی و «کلوزآپ» عباس کیارستمی اشاره کرد. در این مطلب اما، به بهانه بیست‌ویکم شهریور که با عنوان «روز ملی سینما» نام‌گذاری شده، مروری داریم بر ۱۰مورد از مهم‌ترین فیلم‌های تاریخ سینمای پس از انقلاب ایران که درباره خود سینما ساخته شده‌اند.

بستری از تاریخ سینمای ایران

یکی از تجربه‌های پیشرو و جذاب سینمای ایران در اواخر دهه ۶۰، فیلمی کمدی و تاریخی بود که با رویکردی نقادانه، به موضوع ورود سینما به ایران، توسعه صنعت سینما به مثابه یک مقوله تازه و ترویج فرهنگ سینما رفتن، می پرداخت. «گراند سینما» به کارگردانی حسن هدایت که به نوعی ادای احترام به مدیوم سینما در بستری تاریخی محسوب می‌شود، در بستر وقایع سیاسی و اجتماعی اوایل قرن گذشته و مشروطیت ساخته شده و یک کمدی تلخ و انتقادی است. اکبر عابدی، مرتضی احمدی، عزت‌ا... انتظامی و منوچهر حامدی، ترکیب بازیگران اصلی این فیلم را تشکیل می‌دهند؛ هنرپیشه‌هایی کارکنشته و نام‌هایی ماندگار در سینمای ایران که دیگر در بین ما نیستند.

پشت پرده سینمای ایران با یک بلیت

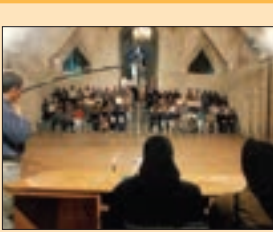
فیلم جذاب و خوش ریتم داریوش فرهنگ که در سال ۱۳۷۰اکران شد، یک پشت صحنه جذاب از سینما با مختصات ویژه سینمای دهه ۶۰ است که به مناسبات پشت پرده سینمای ایران می پردازد. «دو فیلم با یک بلیت» که مهدی هاشمی، داریوش فرهنگ، افسانه بایگان و آتیلا پسیانی در آن بازی می‌کردند، قصه کارگردانی را روایت می‌کند که پس از سال‌ها به ایران بازگشته تا فیلمش را بسازد، اما وقوع سانحه برای بازیگر اصلی و عجله برای رسیدن فیلم به جشنواره، او را با مشکلاتی مواجه می‌کند. مهدی هاشمی برای بازی در این فیلم برنده سیمرغ بلورین بهترین بازیگر نقش اول مرد از جشنواره فیلم فجر شد.

ناصرالدین شاه و سینمایی در مرز خیال و تاریخ

قصه ورود دوربین فیلم برداری به ایران در دوران مظفرالدین شاه، دستمایه تولید یکی از جسورانه‌ترین فیلم‌های تاریخ سینمای ایران قرار گرفت که در سال ۱۳۷۱ به نمایش عمومی درآمد و با وجود پرستاره بودن، چندان پرفروش نشد. «ناصرالدین شاه آکتور سینما» به کارگردانی محسن مخملباف اما، با ادای احترام به ذات سینما و ارجاعات پرتعداد تاریخی اش، یک فیلم آوانگارد محسوب می‌شود که با زمان بازی می‌کند و فضایی فانتزی و خیال انگیز را زمانی پیش روی مخاطب می‌گذارد که هنوز این قبیل فضاسازی‌ها مد نشده بود. عزت‌ا... انتظامی، محمدعلی کشاورز، اکبر عابدی و مهدی هاشمی تنها چند نام از لشکر ستاره‌هایی هستند که در این اثر به ایفای نقش پرداختند.

سلام به سینما با عشقی وافر

شاید عجیب‌ترین و برجسته‌ترین فیلم تاریخ سینمای ایران که به خود سینما پرداخته، پشت صحنه یک تست‌گیری پرازد حام و تاریخی در باغ فردوس است. ماجرا از این قرار است که محسن مخملباف، با سابقه انتخاب محرم ریزبال زاده برای بازی در فیلم «بایسیکل ران»، برای انتخاب بازیگر فیلم جدیدش فراخوان داده بود و ۵هزار نفر در روز موعود به محل تست‌گیری رفتند. شوق هنردوستان به قدری افراطی و زیاد بود که خود این فرایند موضوع یک فیلم جداگانه به نام «سلام سینما» قرار گرفت؛ اثری که به شکل معناداری می‌تواند عشق به سینما و تحول جامعه ایرانی از سنت به مدرنیته در اوایل دهه ۷۰ را به فرم سینمایی برساند. مریلا زارعی نیز با این فیلم به سینمای ایران معرفی شد.

میکس با کنایه‌های سینمایی

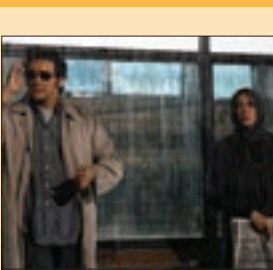

یکی از فیلم‌های کمتر دیده شده مرحوم داریوش مهرجویی، «میکس» نام دارد که اثری است با محوریت مشکلات یک فیلم ساز به نام خسرو؛ کسی که با وجود همه موانع، تلاش می‌کند تا فیلمش را بسازد و به موقع روانه جشنواره مورد نظر کند. «میکس» لبریز از طعنه‌ها و کنایه‌های ریز و درشتی است که نه تنها جامعه و مسئولان، بلکه خود اهالی سینما را هم، به باد انتقاد می‌گیرد. تکرر موضوع‌ها عاملی است که کمی باعث سردرگمی این اثر شده، اما مهرجویی موفق می‌شود تنهایی کارگردان در بستری آشفته رانصوریسازي کند. خسرو شکیبایی، عزت‌ا... انتظامی، علی مصفا و لیلیا حاتمی در این فیلم بازی می‌کنند.

نمایی از فیلم آپاراتچی

سینما علیه سرمایه‌سالاری رانتی سینما

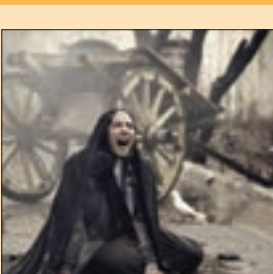
آخرین ساخته سینمایی مرحوم بهرام بیضایی در ایران، فیلمی انتقادی درباره دست‌های پشت پرده در سینماست که پی‌رنگ اصلی آن، بر اساس نقد به سرمایه‌سالاری رانتی و فقدان شایسته‌سالاری طراحی شده است که با روح این هنر تعارض دارد. «وقتی همه خوابیم» اثری بسیار خوش ساخت است که قابلیت تفسیرهای مختلف، از خوانش سیاسی و اجتماعی گرفته تا تلقی سراسرتی که لایه اول فیلم به دست می‌دهد، را با خود حمل می‌کند. فرم سینمایی با قالب فیلم در فیلم، یکی از نقاط قوت برجسته این اثر محسوب می‌شود که بازیگرانی از جمله مزده شمسایی، علیرضا جلالی تبار، شقایق فراهانی، سحر دولتشاهی، هدایت هاشمی و حسام نواب صفوی در آن بازی می‌کنند.

فرش قرمز برای یک عشق سینما

یکی از معدود تجربه‌های شخصی رضا عطاران در مقام کارگردان، فیلم متفاوت «رد کاریت» است که در سال ۱۳۹۲ تولید شد. قصه این فیلم، درباره سفر یک مرد عاشق سینماست که به شوق دیدار با استیون اسپیلبرگ، راهی جشنواره فیلم کن می‌شود. «ردکاریت» تقریباً فیلمی تک نفره است که همه بارش بر دوش خود رضا عطاران، با سبک متمایز شوخی‌های او، قرار دارد. عطاران که اساسا درانتخاب هایش شاد کردن مردم را بر جوه هنری مقدم می‌داند، در این اثر کم هزینه، بیشتر از همیشه، فضای شخصی و تجربه فردی خودش را به کار گرفته است و حتی گاهی به کمدی سیاه نیز متمایل می‌شود.

قصه سینما و دیگر هیچ

از جمله فیلم‌های ایرانی که به شدت می‌تواند مورد توجه عشق فیلم‌ها قرار گیرد، «سینما شهر قصه» است که به موضوع جاذفانان فرهنگ سینما در سال‌های دهه ۶۰ اختصاص دارد. این فیلم، قصه جوانی عاشق سینما به نام داوود است که در طوفان تحولات دهه ۶۰، همچنان سینما را اولویت اصلی خود می‌داند؛ در حالی که پدرنش او را از هنر هفتم منع می‌کند. در این فیلم پربازیرگر که در جشنواره سی و هشتم فیلم فجر حاضر بود و شش سال بعد به اکران عمومی درآمد، بازیگرانی از جمله حامد کمیلی، آناهیتا درگاهی، بابک کریمی، فرخ نعمتی و سیاوش مفیدی به ایفای نقش می‌پردازند.

خنده غمگین یک آپاراتچی

یکی از محصولات اخیر سینمای ایران با موضوع خود سینما را علی طاهر فر ساخته؛ اثری درباره یک عشق فیلم تمام عیار که سواد آکادمیک ندارد، اما همه توانش را جمع کرده که بتواند فیلم بسازد. «آپاراتچی» یک کمدی معمولی و مینیمال است که قصه یک سینمادوست واقعی در دهه ۶۰ را دستمایه کار خود قرار داده است و اگرچه «خنده دار به معنای مرسوم کلمه» نیست، اما اثری گرم و بامزه از آب درآمده که می‌تواند بیننده را تا پایان با خود همراه نگه دارد. تورج الوند ایفاگر نقش اصلی این فیلم است و فاطمه مسعودی فر و رضا ناجی نیز دیگر بازیگران آن هستند.

ادای احترام به سینما در فضای جنگ

کارگردان باسابقه فیلم‌های «سرو زیر آب» و «ملکه»، در آخرین تجربه فیلم سازی خود تاالان، اثری در بستر تاریخ معاصر ایران را، با محوریت یک سینمای متروکه، ساخت؛ فیلمی که در چهل و یکمین دوره از جشنواره فیلم فجر حضور داشت و با بازده نامزدی و سه سیمرغ بلورین، لقب موفق‌ترین فیلم سال و موفق‌ترین اثر کارنامه کارگردانش را به دست آورد. «سینما مترویل» ذاتا اثری در حوزه دفاع مقدس است که قصه اش در ایام جنگ تحمیلی و در شهر آبادان روایت می‌شود.

این فیلم اما، از منظر بصری بسیار خوش ساخت و حاوی احترامی هنری برای سینما و اهالی آن است. مجتبی پیرزاده، رضا کیانیان و هومن برق نورد بازیگران این فیلم هستند.

اخبار هنری مشهد

«مهرداد الهی» کارگردان جوان مشهدی درباره آخرین اثرش می‌گوید

«ماده ۳۵۱»؛ نگاهی نو به مسائل اجتماعی

عکس: شهاب قائمی/شهرآر

احمدطیبعی فیلم کوتاه «ماده ۳۵۱» به کارگردانی مهرداد الهی، جمعه ۲۰ شهریورماه در پردیس سینما برفی روی پرده رفت؛ اثری که به گفته سازندگان‌ش، از دل دغدغه‌های اجتماعی شکل گرفته و در عین حال، بخشی از توان و ظرفیت گروه‌های جوان فعال در سینمای مشهد را نمایندگی می‌کند. مهرداد الهی که «ماده ۳۵۱» را پنجمین و مهم‌ترین تجربه فیلم سازی خود می‌داند، پیش از این نیز با ساخت فیلم‌های کوتاه و حضور در جشنواره‌های داخلی و خارجی، مسیر فیلم سازی را دنبال کرده است. او درباره این فیلم، بیش از هر چیز بر علاقه اش به روایت مسائل اجتماعی تأکید دارد؛ مسائلی که به اعتقاد او، نه موضوع‌هایی انتزاعی، بلکه بخشی از زندگی واقعی جامعه هستند.

- وقتی جامعه، سوژه فیلم می‌شود

الهی که علاقه اش به سینما با دغدغه‌های اجتماعی گره خورده، در «ماده ۳۵۱» نیز به موضوعاتی مانند فرزندآوری و اعدام پرداخته است؛ موضوعاتی که به گفته او، ریشه در مسائل روزمره جامعه دارند و می‌توانند دستمایه یک روایت سینمایی قرار بگیرند. او در توضیح روند انتخاب فیلم نامه می‌گوید پیش از رسیدن به این پروژه، چند فیلم نامه را با تهیه‌کننده بررسی کرده‌اند، اما «ماده ۳۵۱» به دلیل برخورداری از ایده‌ای تازه و نگاهی متفاوت مورد توجه قرار گرفته است.

الهی درباره این انتخاب توضیح می‌دهد: نگاه اجتماعی برایم اهمیت زیادی دارد و همین علاقه باعث شد در میان فیلم نامه‌های مختلف، اثری را انتخاب کنم که بتواند بخشی از مسائل جامعه را از زاویه‌ای متفاوت روایت کند.

- وسواس در جزئیات

تولید «ماده ۳۵۱» با وجود محدودیت‌های مالی، به گفته کارگردان با چالش جدی در بخش اجرایی روبه رو نشده است، موضوعی که او آن را حاصل همراهی یک گروه حرفه‌ای می‌داند.

با این حال، خود الهی به وسواسش در مرحله تولید اشاره می‌کند. او برای رسیدن بازیگران به اجرای مطلوب، چند روز دورخوانی و تمرین برگزار کرده و حتی جای‌گذاری دوربین‌ها نیز پیش از آغاز فیلم برداری مشخص شده است.

مرضیه ایرانی و محمدرضا بنی‌اسدی از بازیگران این فیلم هستند که به گفته کارگردان، چهار تایینج روز در مرحله دورخوانی و تمرین حضور داشته‌اند.

الهی باور دارد فیلم سازی یک کار فردی نیست و موفقیت یک اثر، حاصل همکاری تمام اعضای گروه است. از نگاه او، کارگردان تنها یکی از عناصر شکل دهنده یک فیلم است و هر پروژه باید فرصتی برای تجربه، یادگیری و استفاده از آموخته‌های گذشته باشد. او در همین باره یادآور می‌شود: فیلم سازی بدون تجربه‌کردن معنا ندارد و هر فیلم، بخشی از مسیر یادگیری فیلم ساز و گروه سازنده آن است.

- مشهد، پراز فیلم‌سازی که دیده نشده‌اند

در کنار روایت شخصی کارگردان از ساخت «ماده ۳۵۱»، صحبت‌های سیدمحمد مداح حسینی، رئیس انجمن سینمای جوانان مشهد، تصویر بزرگ‌تری از وضعیت فیلم سازی در این شهر ارائه می‌دهد. مداح حسینی معتقد است مشهد از ظرفیت درخور توجهی در حوزه فیلم سازی برخوردار است و نسل جدید فیلم سازان این شهر، با وجود تجربه کمتر، این امکان را دارند که در سطح ملی و حتی بین‌المللی مطرح شوند. به گفته او، بخشی از این ظرفیت به فیلم نامه‌ها و نگاه تازه فیلم سازان جوان برمی‌گردد؛ فیلم‌سازی که اگر فرصت تجربه و تولید پیدا کنند، می‌توانند مسیر حرفه‌ای خود را جدی تر دنبال کنند.

اومأموریت اصلی انجمن سینمای جوانان را نیز پرورش همین استعدادهای داند، نه اینکه انجمن صرفا به عنوان یک نهاد تولیدکننده فیلم شناخته شود. مداح حسینی تأکید می‌کند که انجمن قرار است امکانات لازم را برای آغاز مسیر در اختیار فیلم ساز قرار دهد و تولید فیلم در این مجموعه نیز در امتداد فرایند آموزش و پرورش فیلم ساز تعریف می‌شود.

- شهرآرا؛ یکی از شرکای فرهنگی انجمن

رئیس انجمن سینمای جوانان مشهد در بخش دیگری از صحبت‌های خود، بر همکاری این مجموعه با مؤسسه فرهنگی شهرآرا تأکید می‌کند، همکاری‌ای که به گفته او، در قالب تولیدات مشترک و برنامه‌های فرهنگی و سینمایی دنبال شده است.

مداح حسینی می‌گوید انجمن سینمای جوانان مشهد در میان مجموعه‌های شهری، تعامل مستمری با شهرآرا دارد و این همکاری را بخشی از مسیر حمایت از جریان فیلم سازی و فیلم نامه نویسی در مشهد می‌داند.

او از برنامه ریزی برای برگزاری یک اردوی فیلم نامه نویسی نیز خبر می‌دهد که قرار است با حضور و همکاری شهرآرا برگزار شود، برنامه‌ای که هدف آن، فراهم کردن فرصتی برای فیلم سازان و فیلم نامه نویسان جوان و کمک به پرورش ایده‌های تازه است. این همکاری البته پیش از این نیز در برنامه‌های سینمایی شهر نمود داشته است؛ از جمله در رویدادهای مشترک انجمن سینمای جوانان مشهد و مؤسسه فرهنگی شهرآرا که با هدف نمایش آثار فیلم سازان جوان و ایجاد فضای گفت‌وگو درباره سینمای کوتاه برگزار شده است.

- چرا فیلم سازی در مشهد دشوار است؟

با وجود این ظرفیت‌ها، رئیس انجمن سینمای جوانان مشهد از مشکلاتی می‌گوید که مسیر تولید فیلم در این شهر را دشوار کرده است.

او یکی از مهم‌ترین مشکلات را «ناقص بودن چرخه فیلم» در مشهد می‌داند، چرخه‌ای که از آموزش و تولید آغاز می‌شود اما در بخش‌هایی مانند عرضه، دیده شدن و بازگشت سرمایه با مشکل مواجه است.

کمبود تجهیزات حرفه‌ای، دشواری بازگشت سرمایه برای سرمایه‌گذاران، ضعف در برخی حوزه‌های فیلم نامه نویسی و مشکلات مربوط به دریافت مجوز، از دیگر مسائلی است که مداح حسینی به آن‌ها اشاره می‌کند.

به گفته او، دوری مشهد از پایتخت نیز یکی از عواملی است که این مشکلات را تشدید می‌کند. روندهای اداری و مجوزها گاهی برای فیلم‌سازی که خارج از تهران فعالیت می‌کنند، پیچیده‌تر و زمان برتر می‌شود. مداح حسینی در عین حال تأکید دارد که وجود همین موانع نباید باعث نادیده گرفتن ظرفیت‌های فیلم سازی مشهد شود، چرا که به باور او، استعدادهای جوان شهر در صورت برخورداری از فرصت مناسب می‌توانند در سطح بین‌المللی نیز حضور پیدا کنند.

- فیلمی با بودجه شخصی

داوود اسلام زاده، تهیه‌کننده «ماده ۳۵۱»، نیز این پروژه را حاصل علاقه شخصی و همکاری دیرینه خود با مهرداد الهی می‌داند.

او می‌گوید هزینه‌های تولید فیلم به صورت شخصی تأمین شده و حمایت مالی مستقیمی از سوی نهاد‌های فرهنگی دریافت نشده است. اسلام زاده در ابتدا تمایل داشته اثری با فضای طنز تولید کند، اما در ادامه با پیشنهاد کارگردان، مسیر پروژه به سمت یک روایت اجتماعی تغییر کرده است.

او که این پروژه را تجربه‌ای تازه در تهیه‌کنندگی می‌داند، می‌گوید فیلم برداری اثر برخلاف تصور اولیه، در دو روز به پایان رسیده است؛ موضوعی که به گفته او، حاصل هماهنگی میان اعضای گروه بوده است.

اسلام زاده همچنین علاقه خود به ادامه فعالیت در حوزه فرهنگ و به ویژه تئاتر را بیان می‌کند و تجربه «ماده ۳۵۱» را گامی برای ورود جدی تر به این حوزه می‌داند.